

Культурологія

УДК 008:379.8

Петрова Ірина Владиславівна
доктор культурології, професор,
завідувач кафедри культурно-дозвіллевої
діяльності Київського національного
університету культури і мистецтв
petrovaiw@gmail.com

РЕНЕСАНСНА КОНЦЕПЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ ЗА ТВОРАМИ ПЕТРАРКИ

Метою дослідження є аналіз теоретичних рефлексій дозвілля й дозвіллевих практик у творах Петрарки, який утвердив важливий для культури Відродження ідеал споглядального дозвілля на природі. **Методологія** дослідження полягає у застосуванні методів аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, а також у використанні термінологічного, ідейно-змістового й історичного підходів. Це дало змогу розкрити особливості формування ренесансної моделі дозвілля, що зароджується на перехресті теологічної та антропоцентричної ціннісних координат. **Наукова новизна** полягає у тому, що у вітчизняній культурології вперше здійснено спробу сформулювати концепцію ідеального дозвілля епохи Ренесансу (за творами Петрарки) й обґрунтувати її особливості. Охарактеризовано засади, що становлять основу ренесансного дозвілля, серед яких: пізнання Бога, пізнання самого себе та інших; віра у силу розуму й можливості людського удосконалення, обов'язковою умовою чого є "спокійна ясність душі" й розвиток власної гідності та людяності; поєднання моральної, релігійної та соціальної складових у процесі формування особи. **Висновок.** Доведено, що ідеалом ренесансного дозвілля є дозвілля, присвячене літературним та науковим заняттям; дозвілля, присвячене філософському спогляданню й духовному самовдосконаленню. Обґрунтовано, що умовами споглядального дозвілля є: усамітнення, яке дарує людині щастя і спокій, утримує в своїй основі радісне дозвілля (водночас міський спосіб життя ґрунтується на безрадісній праці); "внутрішня" свобода й наявність вільного часу; наявність друга, який лише прикрашає усамітнення, не порушуючи його; інтелектуально насичені заняття, не обмежені зовнішніми обставинами; "підготовленість" та здатність людини до усамітненого життя. Сенс такої самотності й такого способу життя полягає у досягненні людиною щастя, що неможливо без дозвілля й свободи.

Ключові слова: дозвілля, вчене дозвілля, усамітнене життя, свобода, споглядання.

Петрова Ирина Владиславовна, доктор культурологии, профессор, заведующая кафедрой культурно-досуговой деятельности Киевского национального университета культуры и искусств

Ренессансная концепция досуга за произведениями Петрарки

Целью исследования является анализ теоретических рефлексий досуга и досуговых практик в произведениях Петрарки, который сформулировал важный для культуры Возрождения идеал созерцательного досуга на природе. **Методология** исследования заключается в применении методов анализа, синтеза, сравнения, обобщения, а также в использовании терминологического, идейно-содержательного, исторического подходов. Использование таких методов позволило раскрыть особенности формирования ренессансной модели досуга, которая зарождается на перекрестке теологической и антропоцентрической ценностных координат. **Научная новизна** заключается в том, что в отечественной культурологии впервые предпринята попытка сформировать концепцию идеального досуга эпохи Ренессанса (по произведениям Петрарки) и обосновать ее особенности. Охарактеризованы принципы, составляющие основу ренессансного досуга, среди которых: познание Бога, познание самого себя и других; вера в силу разума и возможности человеческого совершенствования, обязательным условием для чего является "спокойная ясность души" и развитие собственного достоинства и человечности; сочетание нравственной, религиозной и социальной составляющих в процессе формирования личности. **Вывод.** Доказано, что идеалом ренессансного досуга является досуг, посвященный литературным и научным занятиям; досуг, посвященный философскому созерцанию и духовному самосовершенствованию. Обосновано, что условиями созерцательного досуга являются: единение, которое дарит человеку счастье и спокойствие, имея в своей основе радостный досуг, в то время как городской образ жизни основывается на безрадостном труде; "внутренняя" свобода и наличие свободного времени; наличие друга, который украшает единение, не нарушая его; интеллектуально насыщенные занятия, не ограниченные внешними обстоятельствами; определенный уровень "подготовки" и способность человека к уединенной жизни. Смысл такого одиночества и такого образа жизни заключается в достижении человеком счастья, невозможного без досуга и свободы.

Ключевые слова: досуг, ученый досуг, уединенная жизнь, свобода, созерцание.

Petrova Iryna, Doctor of Culture Studies, Professor, head of the Department of culture and leisure activity of Kyiv National University of Culture and Arts

The Renaissance leisure conception through the works of Petrarch

Purpose of the research is to study theoretical reflections of leisure and leisure practices in the works of Petrarch, who found the important for Renaissance culture ideal of contemplative outdoor leisure. A **methodology** of the research consists in using methods of analysis, synthesis, comparison, generalization as well as terminological, ideological-substantial and historical approaches. It gave a chance to reveal the features of formation of Renaissance model of leisure that emerges at the crossroads of theological and anthropocentric integral coordinates. **Scientific novelty** lies in the fact that in the national culturology it is the first attempt to form the Renaissance conception of perfect leisure (through the works

of Petrarch) and to justify its features. The study characterizes the principles, which form the basis of Renaissance leisure, among them there are knowledge of God, knowledge of myself and others; belief in intellectual power and opportunities of human improvement, the necessary condition for which is "calm clearness of soul" and development of the own dignity and humanity and combination of moral, religious and social constituents of the process of formation of personality. **Conclusion.** It has been proved that ideal of Renaissance leisure is leisure devoted to literary and science study and philosophical contemplation and spiritual self-perfection. The paper explains that conditions of contemplative leisure are solitude that gives person happiness and calm having a joyful leisure in its base, while urban style of life is based on dull work; "internal freedom" and availability of free time and friend, who makes solitude bearable without disturbing it; intellectually full lessons not limited by any external conditions; certain level of "preparation" and ability of personality to solitary life. A sense of such solitude and style of life consists in achieving human happiness that is impossible without leisure and freedom.

Keywords: leisure, scientific leisure, solitary life, freedom, contemplation.

Актуальність теми дослідження. В епоху Відродження відбувається активне формування нової моделі дозвілля, що зароджується на перехресті двох ціннісних координат – теологічної та антропоцентричної, відображаючи процес становлення людини епохи Ренесансу, людини "нового" типу, з її моральними можливостями й обов'язками, свободою вибору й особистісними обмеженнями, відчуттям власної значимості та гідності.

Вміння цінувати час, повага до праці, раціоналізм, засудження неробства й марнотратства супроводжуються любов'ю до земного життя, оптимізмом, допитливістю, повагою до світського знання й розуму. Релігійно-догматичні, схоластичні ідеали християнства "доповнюються" філософським вільнодумством, піднесенням духовного людського кохання, зростанням значимості суспільного визнання і земного щастя.

Першим гуманістом епохи Відродження, який не лише усвідомив глибоку невідповідність між середньовічними нормами моралі й реальними людськими потребами, а й обґрунтував проблему дозвілля в антропоцентричному контексті, був поет, мислитель, філософ Ф. Петрарка (1304–1374).

Стан наукової розробки проблеми. Формування сприйняття людини як високодуховної особистості, відродження античної культури, усвідомлення активної політичної та громадянської позиції, потяг до життєвої свободи й духовної незалежності – питання, які вивчають М. Абрамсон, Л. Баткін, Л. Брагіна, М. Бровко, О. Горфункель, М. Гуковський, Н. Ревякіна, Ю. Сабадаш, Р. Хлодовський та інші вчені.

Водночас навіть побіжний аналіз праць, присвячених творам Петрарки, доводить – значна частка його поглядів проаналізована лише частково й не введена до наукового обігу, а деякі позиції філософа – зокрема його погляди на дозвілля – залишаються за межами уваги вітчизняних культурологів. Виняток становлять хіба що окремі дослідження науковців, наприклад, М. Гершензона, який стверджував, що Петрарка "з презирством ставився до залежностей придворного життя, любив дозвілля й свободу" [2, 16] та В. Дільтея, який досліджував аксіологію ренесансної людини й, у першу чергу, проаналізував ціннісні трансформації особистості за творами Петрарки [4]. Тому метою нашого дослідження є аналіз концепції дозвілля у творах Петрарки, який, свідомо вибудовуючи реалії власного життя і осмислюючи навколишній світ, утвердив важливий для культури Відродження ідеал споглядального дозвілля на природі.

Виклад основного матеріалу. Світ, змальований поетом у його трактатах, сонетах, листах, діалогах, був світом мирської культури, світом ренесансної людини, яка цікавилася поезією, філологією, історією (передусім, античною). У творах філософа особливо відчутний ідейний і творчий вплив римських мислителів Цицерона й Сенеки, а також апологета християнства Святого Августина. Поєднання Петраркою середньовічного аскетизму й життєрадісного вільнодумства відображає усю складність, неоднозначність і суперечливість ренесансної епохи. З презирством сприймаючи щоденні турботи і клопоти, цінуючи насолоду від усамітнення, Петрарка втілює свій ідеал дозвілля, переконаний, як і Цицерон, у тому, що "про дозвілля варто турбуватися не менше, ніж про заняття" [5, 63].

У праці "Про усамітнене життя" Петрарка змальовує два діаметрально протилежні життєві стилі – серед людського натовпу й міської метушні та на самоті. Життя на самоті, синонімічне свободі духу, вивільняє людину від буденних клопотів й турбот, створюючи можливості для внутрішнього самовдосконалення та розвитку. "Усамітнення робить людей безтурботними і спокійними, місто ж – збудженими, заклопотаними і метушливими" [5, 68]. Проте, якщо усамітнене життя в основі своїй має радісне дозвілля, то міський спосіб життя ґрунтується на безрадісній праці.

Людина зайнята (Occupatus) постійно перебуває у стані смутку, неспокою, невдоволення собою та навколишніми, адже, переобтяжена справами й проханнями клієнтів, уночі страждає від безсоння, а дні витрачає на тривожні турботи й непотрібні заняття. Похмура, бліда, роздратована, хвора, розлючена, вона відчуває відразу й до себе, і до оточуючих (ворогів, прихильників, рабів). І дяку отримує належну: "сусіди її ненавидять, співгромадяни нею обтяжені, родичі або ж бояться, або ж висміюють. В усіх вона викликає підозру й ніхто їй не довіряє" [5, 78]. Та й моральні якості така особа має відповідні: відсутність переконань, принципів, прив'язаності, супроводжується життєвою глупотою [5, 114]. Від подібних напастей та бід може вберегти лише "задоволення усамітненого життя" [5, 122], коли людині зайнятій не доведеться жити у страхі, невизначеності й невідомості перед завтрашнім днем та перед майбутнім, які залежать не від неї, а від численних випадковостей, але задовольнятися сьогоднішнім, не відкладаючи на іншу днину ті добродійні справи, які можна зробити сьогодні [5, 122]. Характеристика людини зайнятої, змальована Петраркою, нагадує нам заклики Сенеки, який зневажливо ставився не лише до високих посад, до завжди "зайнятих" політичних діячів, які прагнуть працювати довше, ніж можуть, до торговців, яких виганяють з Базиліки, лише "спускаючи на них собак". Засуджуючи дозвілля свого часу як таке, що

зводиться до одного – удосконалення у розпусті, Сенека доходить висновку: ніхто з тих, хто дбає про задоволення своїх бажань, не знає справжнього дозвілля і, навпаки, на справжнє дозвілля може претендувати лише людина, яка усвідомлює його цінність і має можливість "заглибитись у себе" [8].

Людина усамітнена (Solitarius), переконаний Петрарка, перебуває у душевному спокої, використовуючи час не лише для споглядання неба й зірок, але й на здійснення "чесних справ" і "приємного читання", адже свобода передбачає можливість йти за духовним покликанням. І з цим станом "не можуть зрівнятися ніякі радощі міського жителя, ніякі звеселення, ні навіть надмірна пишнота правителів" [5, 70]. Адже замість неперервного міського клопоту людина усамітнена знаходить спокій, замість гамору винагороджується тишею, замість натовпу відроджує себе саму – і як гостя, і як товариша, і як оповідача [5, 73]. Вона не має заздрощів, ненависті, страху й зайвих бажань; не вимагає влади, багатств чи громадського визнання; "її ночі безтурботні, дні спокійні, а застілля безпечні" [5, 74]. Лише живучи в усамітненні, у людини зароджуються високі й блаженні думки та відбувається спілкування з Богом, який є "скрізь і завжди" [5, 95]. У людини усамітненої, "якій заздалегідь відомо, що вона повинна зробити, у якій раз і назавжди розподілений час не лише на декілька годин наперед, але й на все життя, ні день, ні ніч, не бувають занадто довгими: найчастіше вони коротші, аніж хотілось би" для завершення благородних звершень [5, 123]. Порівняємо із Сенекою, який переконує, що справжнім може бути лише те дозвілля, що присвячене філософії та самовдосконаленню: "Тільки ті люди, у кого є час для мудрості, мають дозвілля; тільки вони одні й живуть. Вони зберігають нерозтраченими не тільки свої роки: до відведеного їм часу вони додають і решту, роблячи своїм набутком усі роки, що минули" [8].

Людина зайнята (Occupatus) "то увесь день спить, то бенкетує, то, перебуваючи у пригніченому стані духу, вирішує усілякі непрості й неприємні справи, формуючи всередині себе не людяність, а ненависть – до людей, до навколишнього світу, до занять, до самої себе" [5, 99]. Неперервні бенкети, розкоші, видовища, непомірні насолоди, зманіженість, роблять її залежною від вина, "млявою від сну, загнаною справами", нездатною "без нарікань та бурчання" прожити ні хвилини [5, 124].

Людина усамітнена (Solitarius), навпаки, увесь час проводить із користю: "прославляє Господа, займається цікавими й важливими справами, роздумує про нові, згадує про старі, а після трудів використовує час для відпочинку й благопристойних утіх" [5, 75]. Ця думка знову перегукується із думкою Сенеки, який радив жити "згідно з природою", споглядати те, що створив Бог, пізнавати самого себе завдяки власній безпеці, скромності, мужності, відмові від слави, багатства, влади й високих посад. Досягнути життєвого блага, яким було "життя у дозвіллі", можна, читаючи, роздумуючи про добро і зло, спілкуючись з друзями, "живлячи розум" новими знаннями, "перетравлюючи їх", тобто засвоюючи їх душею і розумом [7]. Водночас до такого "прекрасного дозвілля" й "необхідного відпочинку", людина має бути "підготовлена", адже усамітнене життя для осіб, не здатних присвятити себе "вченим заняттям", сприймається як вигнання, в'язниця, заслання. Такі люди "просто німіють, не вміючи розмовляти з книгою або розмірковувати із самим собою" [5, 85]. Погоджуючись із думками Сенеки й Цицерона про щастя мати "вчене дозвілля", Петрарка розглядає його як запоруку "світла душі й радості життя". Розуміючи, що не кожна людина здатна його досягти, мислитель радить "дослухатися" до голосу природи для того, щоб визначити, який спосіб життя – чи то міський, чи то сільський, чи будь-який ще – відповідає покликанню й характеру людини. Адже не кожен здатен "звеличитися благочестям або ж ученістю й заслужити визнання й любов нащадків прекрасно використаним дозвіллям" [5, 111].

Петрарка стверджує: для тих, хто має дар усамітнення, життя на самоті сприймається як "батьківщина, свобода, насолода", що створює передумови для розвитку душі, досягнення "божественної плідності розуму", забезпечує вільним часом для занять науками, є джерелом мистецтв та наук [5, 102].

У межах дихотомії "життя споглядальне (vita contemplative) й життя активне громадянське (vita active)", "середньовічний аскетизм і гуманістична життєрадісність", "схоластика й гуманізм", "відкидання радощів земного буття та визнання краси світу й людини", Петрарка вибудовує концепцію ідеального дозвілля, закликаючи:

1. Пізнати Бога і, водночас, пізнати самого себе та інших. Самопізнання мислитель розглядає як таке, яке "ніколи не пізно" почати розвивати (заради самого себе, заради суспільства, заради земного життя). Тому кожна людина повинна "подумати над тим, якою її створила природа і якою вона може зробити себе" [5, 85].

2. Вірити у силу розуму й можливості людського удосконалення, обов'язковою умовою для якого є "спокійна ясність душі". І найчастіше цей дарунок Бога дістається лише тим, хто селиться усамітнено. Наслідуючи Квінтіліана, поет звеличує розумову працю як потребу і як покликання, адже "неробство завжди може знайти виправдання... проте даремно очікувати часу, коли ми будемо бадьорими, веселими й вільними від усіх турбот. Нехай розум шукає усамітнення скрізь – у натовпі, під час подорожування і навіть під час застілля" [5, 89], створюючи в умовах міського гамору умови для усамітнення, яке є "священне, природне, чесне й найчистіше із усіх справ людських" [5, 89]. Усамітнення нікого не зрадить, нікому не зреше, нічого не спотворить, нічого не приховає, довіряючи лише власній совісті та маючи єдиного свідка – Бога [5, 90]. Усамітнення дарує людині щастя і спокій, будучи неприступною цитаделлю від усіх життєвих негараздів [5, 90]; дозволяє поєднувати корисне з приємним, роблячи відпочинок діяльним, а працю – спокійною [5, 105].

3. Пам'ятати про те що, гідність і людяність людини як якості, закладені в неї не народженням, а природою, але їхній розвиток відбувається лише "завдяки самому собі", "завдяки власним зусиллям".

4. Поєднати моральну, релігійну й соціальну складові формування особи. Так, соціальний аспект зводиться до діяльності на благо своєї країни й суспільства: "Якщо у мене буде така можливість, я охоче підкорю власні інтереси суспільним, зроблю усамітнення корисним не лише собі, але й світу" [5, 81], пам'ятаючи про те, що щастя людини – це не її пишномовні слова, а мовчазні справи. Тут доцільно згадати погляди Цицерона, який визнає корисним для держави лише *otium* пізнавальний, бо пізнавальна діяльність має державні інтереси. А "...нехтувати знаннями в державних справах мудрій людині не слід, бо вона повинна оволодіти усім, чого не знає, але що колись-таки може знадобитися" [10, 34]. Цицерон стверджував, що заняття філософією і літературою мають не просто заповнювати дозвілля (*otium*) освіченого римлянина, а й бути критерієм оцінювання державної діяльності (*negotium*).

На думку Петрарки, справжнього щастя й найвищої істини буття людина може досягнути лише звернувшись до релігії, до Бога як невичерпного джерела благочестя, дякуючи Господу за удосконалення власної душі, яка "з кожним днем стає краще й краще" [5, 77], за тиху радість, прекрасні надії й благочестиві почуття, за совість чисту, богобоязненну й спокійну [5, 78]. Петрарка закликає жити й померти так, "щоб і те, і інше було лише заради Бога" [5, 99]. Звертаємо, водночас, увагу й на зворотній зв'язок – "добročесності душі, передусім, помірність, додають здоров'я тілу" [5, 79] і не зайвим є до глибокої старості зберігати не лише душу спокійною, а й тіло здоровим [5, 100]. Розвинути, "зростити" у собі гідність, добročинність і доблесть (*virtus*) можна завдяки поезії, філософії, наукам.

5. І найголовніше – людина, яка не має свободи й дозвілля, не має істинних результатів своїх життєвих зусиль, а тому приречена на нещастя [5, 80]. Якщо у трактаті "Про усамітнене життя" Петрарка обґрунтовує ідеал дозвілля, присвяченого літературним та науковим заняттям, то у праці "Про монашеське дозвілля" наголошує на філософському спогляданні.

6. Формулюючи свій життєвий ідеал, поет писав: "Не терпіти нужду і не мати надлишку, не командувати іншими і не підкорятися – ось моя мета" [9, 71]. Проте, додавав, що для можливості правильного використання свого дозвілля, окрім усамітнення (чи то у сільській місцевості, чи то у місті серед людської метушні), не варто забувати про дружбу й нехтувати присутністю друзів. Наявність друга, "який ніколи і ні в чому не зрадить, ніколи не збреше, заради якого ти здатен на все, без якого дозвілля втрачає будь-яку приємність, від якого надходить допомога й захист у тяжку годину, істинна радість в час удачі" [5, 111], лише прикрашає усамітнення, не порушуючи його.

Мислитель також закликає бути вдячним нашим предкам, завдяки яким можна вивчати науки й писати те, чим скористаються нащадки. "Ім ми нічим не можемо віддячити, тож нехай нами керує вдячність до нащадків – зробимо для них усе можливе: розкриємо незнайомі імена, воскресимо забуті, відновимо зруйноване часом і передамо до рук правнуків" [5, 100].

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у вітчизняній культурології вперше здійснено спробу сформулювати концепцію ідеального дозвілля епохи Ренесансу (за творами Петрарки) й обґрунтувати її особливості. Охарактеризовано засади, що становлять основу ренесансного дозвілля, серед яких: пізнання Бога, пізнання самого себе та інших; віра у силу розуму й можливості людського удосконалення, обов'язковою умовою для чого є "спокійна ясність душі" й розвиток власної гідності та людяності; поєднання моральної, релігійної та соціальної складових у процесі формування особи.

Висновки. Ф. Петрарка пропагує *otium*, як можливість дозволити собі інтелектуально насичені заняття, не обмежені зовнішніми обставинами. Однак досягти такого дозвілля можливо лише за наявності певних умов: життя на самоті; вивільнення людини від щоденних клопотів і турбот; душевний спокій, "спокійна ясність душі", умови для занять філософією; відповідна "підготовленість" людини для філософських та літературних занять; наявність друга.

Порівнюючи сільське і міське життя, поет доходить висновку, що лише усамітнення робить людину спокійною і врівноваженою: "Я завжди мав потяг до усамітнення: про нього мріяла моя душа, повторювали мої вуста. Хіба ж може змінитися настрої зараз, коли я опинився у бажаному місці? Хіба ж можна очікувати від мене чогось іншого, окрім прославлення усамітненого й спокійного життя?" [5, 64]. Сенс такої самотності й такого способу життя полягає у досягненні щастя, яким є не накопичення матеріальних багатств і слава, а спокій і спасіння душі. При цьому наголосимо: поет не пропагував відлюдництва, а лише закликав цінувати дозвілля і свободу.

Література

1. Антологія філософії Середніх віків і епохи Відродження / Сост. С. В. Перевезенцев. – М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2001. – 448 с.
2. Гершензон М. Франческо Петрарка / М. Гершензон // Петрарка Ф. Сама Любов: Стихи и проза. – М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 320 с.
3. Гуманистическая мысль итальянского Возрождения / [Сост., авт. вступ. ст., отв. ред. Л.М. Брагина] ; М. : Наука, 2004. – 358 с.
4. Дильтей В. Воззрение на мир. Исследование человека со времен Возрождения и Реформации. Очерк 1. Постигание и исследование человека в XV и XVI веках [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://progvek.com/classik/dilthey/ocherk1>.
5. Петрарка Ф. Сочинения философские и полемические / Франческо Петрарка ; пер., коммент., указ.: Н. И. Девятайкина. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1998. – 479 с.
6. Сабадаш Ю. С. Гуманізм як феномен італійської культури : Монографія / Сабадаш Ю. С. – К. : ДАККІМ, 2008. – 316 с.

7. Сенека Л. А. Моральні листи до Луцілія / Луцій Анней Сенека ; [пер. з латин. А. Содомора]. – К. : Основи, 1995. – 604 с.
8. Сенека Л. А. О скоротечности жизни / Л. А. Сенека // Историко-философский ежегодник '96. – 1997. – С. 16-40.
9. Хлодовский Р. И. Франческо Петрарка и гуманизм Треченто / Р. И. Хлодовский // История всемирной литературы : в 9 т. Т.3. / АН СССР ; Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького. – М. : Наука, 1983. – 1985. – С. 68–77.
10. Цицерон М. Т. Про державу. Про закони. Про природу богів / М. Т. Цицерон. – К. : Основи, 1998. – 476 с.

References

1. Perevezentsev, S. V. (2001). Anthology of philosophy of Middle Age and Renaissance. Moscow: OLMA-PRESS [in Russian].
2. Gershenzon, M. & Petrarka, F. (2000). The love: poems and prose. Moscow: EKSMO-Press [in Russian].
3. Bragin, L. M. (2004). Humanistic think of Renaissance in Italy. Moscow: Nauka [in Russian].
4. Diltey, V. View on the world. Human study from the time of Renaissance and Reformation. Essay 1. Human comprehension and study in 15-16th centuries. Retrieved from: <http://progvek.com/classik/dilthey/ocherk1>
5. Petrarka, F. (1998). Philosophical and polemical poems. Moscow: "Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya" [in Russian].
6. Sabadash, JU. S. (2008). Humanism as a phenomenon of Italian culture. Kiev: DAKKIM [in Ukrainian].
7. Seneka, L. A. (1995). The moral letters to Lutsilia. Kiev: Osnovy [in Ukrainian].
8. Seneka, L. A. (1997). About the transience of life. Historical and philosophical yearbook, 96, 16-4 [in Russian].
9. Khlodovskiy, R. I. (1983). Francesco Petrarca and Trecento's humanism. Moscow: Nauka [in Russian].
10. Ciceron, M. T. (1998). About state. About laws. About character of gods. Kiev: Osnovy [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 5.06.2017 р.

UDC 130.2=111

Smolina Olha

Doctor of Science in Culture Studies,
assistant professor, professor of chair of philosophy
of Volodimir Dahl East Ukrainian National University
laprimavera555@gmail.com

"DAYTIME" AND "NIGHT" CULTURES IN P. FLORENSKY AND G. FLOROVSKY'S CONCEPTS

The purpose of the article is to reveal the essence and to carry out comparative analysis of the culture typologies of the same name ("daytime" and "night"), proposed by P. Florensky and G. Florovsky. The **methodology** is based on the comparative-analytical, hermeneutical and semantic approaches. The **scientific novelty** of the work is that such investigation of similarities and differences of the same culture typologies of these thinkers is carried out for the first time, just as for the first time their concepts are combined into a single typology, including the latter in the context of existing approaches to the typology of culture. **Conclusions:** P. Florensky's concept is broader both in terms of the scope of the material covered, and in the scale of the conclusions drawn on its basis. G. Florovsky's concept has a local character and does not go beyond the characteristics, stable in the church-Christian culture: the "day" ("light") of Christianity and the "night" of paganism. For G. Florovsky, the criterion for distinguishing between "daytime" and "night" types is the correspondence of the culture to the Orthodox Christian, ascetic, and actually hesychast tradition. For P. Florensky, however, such a criterion is the basic type of culture reflection, the closeness of culture to a widely understood religious-mystical consciousness or, on the contrary, scientific-rational one. For P. Florensky, the "daytime" and "night" cultures are the equivalent types. G. Florovsky, however, believes that the "night" culture should be changed by the "daytime" culture. At the same time, Florovsky's concept can, in a certain sense, be an integral part of Florensky's concept, if the "daytime" culture is left in the treatment of Fr. Paul, and the "night" culture (in Fr. Paul understanding) is represented in two components: a) Christian-religious (Florovsky's "daytime" culture); b) Mytho-magical (Florovsky's "night" culture). United in such a way typology of "daytime / night" culture of Florensky / Florovsky can be included in the context of the rhythm of apollonian and Dionysian types of culture, as well as broadly defined periods of "baroque" and "classicism" in culture.

Key words: typology of culture, "daytime" culture, "night" culture, P. Florensky's concept of culture, G. Florovsky's concept of culture, religious modernism, religious conservatism.

Смоліна Ольга Олегівна, доктор культурології, доцент, професор кафедри філософії Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля

"Денна" та "нічна" культури в концепціях П. Флоренського і Г. Флоровського

Мета дослідження полягає у розкритті сутності та порівняльному аналізі "денної" та "нічної" типологій культури, запропонованих П. Флоренським і Г. Флоровським. **Методологія** дослідження базується на компаративно-аналітичному, герменевтичному та семантичному підходах. **Наукова новизна** полягає в тому, що виявлення подібностей і відмінностей однойменних типологій культури зазначених мислителів здійснюється вперше. Також вперше здійснюється об'єднання їх концепцій у єдину типологію з включенням останньої в контекст існуючих підходів до типології культури. **Висновки.** Концепція П. Флоренського є ширшою як за обсягом охопленого матеріалу, так і за масштабом зроблених на його основі висновків. Концепція Г. Флоровського має локальний характер і не